

ANTAL RÓBERT

SZEMELVÉNYEK A CSÍKI ÉS GYERGYÓI MIKRORÉGIÓ/ KISTÉRSÉG ÁTMENETI ÉVEIBŐL (1945–49)

Bevezetés

Aszovjet Vörös Hadsereg bevonulásával és a második világháború végével Kelet-Európában egy új típusú politika-, gazdaság- és társadalomszerveződés bontakozott ki. A korábbi gyakorlattal szemben az 1945-től kiépülő és 1948/49-re intézményesülő struktúra a korábbi rendszer teljes tagadására épített. Ennek ellenére a társadalom alsóbb rétegeiben a kontinuitás jelei mutatkoztak.

Erdély, azon belül Székelyföld, és végül a csíki és gyergyói mikrorégióknak az átmenet évei alatti (1945–49) eseményeit fogom vázlatosan áttekinteni. A felhasznált forrásokat tekintve elsősorban a csíkszeredai állami levéltár iratanyagára támaszkodtam (Román Kommunista Párt bizottsági anyagok, valamint Gyergyóremete község néptanácsának iratai). Arra kerestem a választ, hogy hogyan szerveződött újjá az államhatalom a katasztrofális világháború után, illetve az átmeneti évek állapotát kívánom néhány epizódon keresztül érzékeltetni.

Az alábbi tanulmány elsősorban nem szenvedéstörténeti szemszögből vizsgálja a témát, nem a megszorításokra, meghurcoltatásokra helyezi a hangsúlyt, hanem az újjáépítő munkára, az átmenet éveinek terveire és megvalósításaira koncentrál. Ugyanakkor arra is tekintettel kell lenni, hogy a felhasznált forrásanyag – megyei és helyi pártiratok – végigkövetése elsődlegesen magával hozza az egyoldalú értelmezés lehetőségét. A megjelenített „üdv történet” és „békeharc” áthallatszik a leírt mondatokból. A kutatásnak ebben a kezdeti szakaszában ez az eredmény jelent meg, ám további források bevonásával a kép árnyalódni fog.

Csíki és gyergyói eseménytörténet 1944–45 fordulóján

Az 1944. augusztus 23.¹ és 1945. első hónapjai közötti korszak rekonstruálását a Csík megyei Román Kommunista Párt (RKP) éves jelentéséből lehet megkísérelni. A front 1944. augusztus 25-én érte el Csík megyét, ekkor kezdődtek területén az első harcok. A visszavonuló magyar és német csapatok számos hidat, alagutat és vasúti vonalat robbantottak fel, akárcsak a szovjet csapatok később. Ugyanakkor rekvirálták az állatállomány egy részét is.

A Vörös Hadsereg 1944. szeptember 11-én vonult be Csíkszeredába. Csík megyében az 1941-es népszámláláskor 172.000 lakost írtak össze, míg az 1944. december végi népesség-összeírás csak 58.000 személyt talált a lakóhelyén.² A lakosság nagy része a magyar közigazgatással együtt vagy önként távozott a front elől. Egy kisebb része pedig felhúzódott az esztenákra. Ráadásul 1944–1945. fordulóján több tízezer erdélyi menekült bolyongott a szovjetek által elfoglalt Tiszántúlon.³ Az új helyzetben pozícióba kerültek a korábban marginalizált baloldali pártok, főleg a kommunisták, akik a Vörös Hadsereg támogatását bírták. Vargancsik Lajos a későbbi Csík megyei Magyar Népi Szövetség vezetője például egy interjúban beszámolt arról, hogy a frontátvonulást követő közvetlen napokban, a Vörös Hadsereg megparancsolta egy ideiglenes adminisztráció létrehozását, amit ők meg is tettek. Ezután utazott el kerékpárral Gyergyószentmiklósról Brassóba, hogy az ottani kommunista párttal felvegye a kapcsolatot és iránymutatást kérjen.⁴ 1944. november 7-én a román Menetszakasz Parancsnokság által készített helyzetjelentés szerint a Székelyföld

1 Ion Antonescut, Románia korábbi katonai diktátorát egy palotapuccs során letartóztatták és eltávolították a hatalomból. Ezt követően fegyverszünetet kötöttek a Szövetséges Hatalmakkal (szovjetekkel), és hadat üzentek a Tengelyhatalmaknak. A későbbiek során ez vált a romániai kommunista mitológia egyik referenciapontjává („a puccs nagy részét az RKP szervezte”), és állami ünnep lett belőle.

2 VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Lásd itt: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (letöltve: 2015. 03. 31).

3 *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Szerk.: NAGY Mihály Zoltán, VINCZE Gábor. Kolozsvár – Csíkszereda, Erdélyi-Múzeum Egyesület, Pro-Print Könyvkiadó, 2004, 36. (A továbbiakban *Autonómisták és centralisták 2004.*)

4 MAT-kutatás, Vargancsik Lajos interjú. Az interjúkat a 2000-es évek derekán Gagy József és csoportja készítették a *Székelyföld az ötvenes években – Magyar Autonóm Tartomány* kutatási projekt keretében. Az interjúkat Stefano Bottoni bocsájtotta rendelkezésemre, amiért itt mondok köszönetet.

négy megyéjében – Háromszéken, Csíkban, Maros-Tordában és Udvarhelyen – a kormánybiztos⁵ újjászervezte a román állami szerveket: a prefektus és polgármesterek, szolgabírák és községbírók elfoglalták kinevezésük szerinti szolgálati helyüket, a csendőrség felállította a csendőrőrsöket, a hadsereg pedig a helyőrségeket.⁶ A Maniu-gárda szeptember 29-én vonult be Csíkszeredába, ahol a szinte teljesen kihalt megyeszékhelyen⁷ – fegyverek és partizánok után kutatva – szabadon garázdálkodhattak, mert a szovjet városparancsnokság nem lépett közbe, pedig több lakost is félholtra vertek (ötöt pedig lelőttek).⁸ 1944. november 10-én, fél egykor Aurel Țețu csíki prefektus azt a feladatot kapta a szovjet katonai parancsnoktól, hogy „48 óra alatt Csík megyéből távolítsa el az összes román hatóságot.” Másnap, november 11-én a szovjetek közölték Ionel Pop kormánybiztossal, hogy a csendőrséget kiutasították, és az új őrsöket a belvederei határok⁹ mögött állították fel.¹⁰ Egy kormányzati jelentés közölte, hogy a kiutasítás pillanatában a főispán, a községi bírók, 4 szolgabíró (az 5-ből) és 21 jegyző (az 59-ből) már a helyén volt. Ugyanakkor a megyei tanfelügyelőség még nem foglalta el a helyét, az iskolák nem működtek, az oktatói személyzet sem volt jelen, sőt még az igazságszolgáltatási intézményeket sem szervezték meg.¹¹

A román adminisztráció kivonulása után Csíkban Rancz Károly¹² lett a prefektus.¹³ A Groza-kormány megalakulása¹⁴ és a március 13-i ünnepélyes kolozsvári bevonulás után pedig megkezdődött a korábban (1944. novembere – 1945. márciusa között) kialakult adminisztráció lecserélése. A szovjet katonai

5 A *Felszabadított Erdélyi Területek Közigazgatásának Kormánybiztossága* (Comisariatul pentru Administrarea Regiunilor Eliberate din Transilvania). Ionel Pop, Iuliu Maniu unokaöccse volt a kormánybiztos.

6 Autonómisták és centralisták 2004. 40.

7 Az év végi összeírás 800 főt jegyzett.

8 Autonómisták és centralisták 2004. 48.

9 A második bécsi döntés helyszíne, ezután így nevezték a döntés utáni határokat.

10 Lásd: Ionel Pop észak-erdélyi kormánybiztos átirata Constantin Sănătescu miniszterelnöknek a román hatóságok kiutasítása tárgyában. In: *Autonómisták és centralisták*. 176.

11 MOLNÁR Gusztáv: *Önrendelkezési törekvések az „észak-erdélyi” köztársaság idején. Autonómia és integráció*. Szerk.: BÍRÓ Gáspár, HAMBERGER Judit, MOLNÁR Gusztáv, SZILÁGYI Imre, TÓTH István. Magyar Szemle Könyvek, 1993. 102.

12 Nyugalmazott bírósági tisztviselő, egyben a bíróság vezetője (az MNSZ delegáltja).

13 Autonómisták és centralisták 2004. 71.

14 1945.. március 6.

fennhatóság alatt kinevezett megyeispánokat leváltották – ezért tiltakozott is Kurkó Gyárfás egy Grozának küldött táviratban –, és a helyükre mindenütt románokat ültettek, még a székely megyékben sem azokat az alispánokat nevezték ki, akiket az Magyar Népi Szövetség (MNSZ)¹⁵ javasolt.¹⁶ További sérelmet jelentett, hogy a hivatalokban nem fogadták el a magyar nyelvű beadványokat, nem engedélyezték a közhivatalokban a magyar nyelvű beszédet, román katonák magyar zászlókat téptek le az épületekről, és a vonaton utazókat inzultálták, ha magyarul beszéltek.¹⁷ 1944. november és 1945. júniusa között az RKP Csík megyei tagozatának azzal is szembe kellett néznie, hogy a számtalan elmenekült tisztviselő miatt, a közigazgatási feladatokat is a pártnak kellett megoldani. Ezzel magyarázták a gyenge politikai munkát, a kevés eredményt felmutató tömeggyűléseket, a „tömegek és a párt gyenge kapcsolatát”.¹⁸ Továbbá jellemző volt az is, hogy az RKP és a többi politikai formáció – a később tömegszervezetté vált MNSZ, Ekésfront, Népvédelmi Egyesület stb. – közötti kapcsolatok konfliktusokkal terheltek voltak. A megye sajátos nemzetiségi és demográfiai helyzetéből következően az RKP itt nem rendelkezett tömegbázissal és támogatással. Sőt még a nemzetiségi ellentétek is kiújultak oly módon,

15 A második világháború végével a magyarság egyetlen legitim képviselőjét magának vindikáló szervezet. Érdekessége abban állt, hogy egy „kommunista fiókszervezet” vagy a „hiteles magyar érdekek” képviselője közötti pozícióban ingadozott. Három nagyobb csoport határozta meg a döntéshozatalt, kijelenthető azonban, hogy a baloldali (elsősorban kommunista, volt MADOSZ-os) elemek felülreprezentáltak voltak. A csoportok közötti harmonikus együttműködést megnehezítette, hogy a „szélsőbaloldali klikk” első nyilatkozataiban bírálta a volt polgári politikusokat, akik a korábbi rendszer élében részt vettek. A kommunista „vonalas” csoport tagjai közé sorolhatók: Bányai László, Czíkó Lőrinc, Czíkó Nándor, Juhász Lajos és Takáts Lajos. Az MNSZ centrumát a „népfrontosok” jellemezték, akik között a legismertebb Balogh Edgár, Demeter János, Kacsó Sándor és Kurkó Gyárfás volt. Végül szólni kell az MNSZ „jobbszárnyáról” is, amelyet volt polgári elemek képviseltek, például Kós Károly, Nagy Géza. Az 1945-öt követő szűk 10 évben az MNSZ a magyar érdekképviselőtől fokozatosan az RMP „transzmissziós szíjává” vált, szerepét a RMP nemzetiségpolitikájának a közvetítésében határozhatjuk meg. 1953-ban aztán „önfeloszlatta” magát. Lásd: LIPCSEY Ildikó: *A Romániai Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján (1944-1953)*. Budapest, Possum, 1998.; LÖNHÁRT Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării comunismului*. Cluj, Argonaut, 2008.; NAGY Mihály Zoltán, OLTÍ Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944-1953*. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.

16 A szöveget lásd: *Revízió vagy autonómia? Iratok a román-magyar kapcsolatok történetéről (1945-1947)*. Szerk.: FÜLÖP Mihály, VINCZE Gábor. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1998. 214-215.

17 Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Harghita (a továbbiakban SJANH), fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*. dosar 1/1945, 20 f.

18 SJANH, fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*. dosar 1/1945, 20 f.

Ideiglenes közigazgatási viszonyok

hogy a magyar ifjúság megtagadta a katonai sorozáson való részvételt, és az utcákon piros-fehér-zöldben járt és Horthy-nótákat énekelt. Mindeközben a román lakosság részéről a jelentésben nem pontosított, sorozatos provokációkat lehetett tapasztalni.¹⁹

Az újonnan berendezkedő hatalomra a román állami szervek visszaélései voltak jellemzőek, még a párizsi békeszerződés aláírása előtt is. Például egy esetben a román főhadnagy a székely sorozott katona nadrágjáról levágta a zsinórozást, arra hivatkozva, hogy az magyar nemzeti színeket tartalmaz. Az eset természetesen verekezésbe torkollt, amit aztán a rendőrség közbelépése szakított félbe. Másik példa a nemzetiségi konfliktusra, amikor a hadsereg képviselője előállította a jegypénztárost, aki magyarul szólt hozzá. A konfliktust ugyancsak a rendőrség közbelépése akadályozta meg.²⁰

¹⁹ Uo., 19 f.

²⁰ Uo., 41 f.

Gyergyószentmiklóson 1946 februárjában egy letartóztatott pap mellett tartottak szolidaritási megmozdulást. Egy jelentés szerint a felbőszült tömeg betört a rendőrségre, és a pappal együtt más „háborús bűnösöket” is kiszabadított. Az eset különlegességét fokozza, hogy abban egy meg nem nevezett párttag is igen aktívan részt vett, amelynek következtében párttagságát elveszítette. Az eset a kiszabadítottak újbóli letartóztatásával és egy szakszervezetek által összehívott „népgyűléssel” ért véget.²¹

A frontátvonulás által okozott kezdeti kaotikus állapotok után a rend kezdett lassan helyreállni. Az RKP Csík megyei vezetősége 1945 májusában például azt jelentette a tartományi²² szerveknek, hogy az újjáépítési munkálatok jól haladnak. A frontátvonulás során felrobbantott vasúti vonalakat, hidakat újjáépítették, és megindult a forgalom.²³ Szolidaritási intézkedések is megnyilvánultak, mivel „kaláka” segítségével a leégett lakóházakat is igyekeztek újjáépíteni. A hétköznapi élet újraindulásának része volt az épület- és tűzifa, pénz és élelmiszer kiosztása a rászorulóknak, valamint a szociális intézkedések beindítása. A közigazgatás és az oktatás intézményei is újjászerveződtek. A tomboló szegénységből való kilábalás egyik lehetséges útját a székely népfelleg, a szegényebb néprétegek szászföldi elhagyott községekbe való telepítésével látták megoldandónak.²⁴ A mezőgazdaság szorult helyzetét bizonyítja az, hogy az őszi vetés 70%-át elvégezték, azonban a tavaszi vetés vetőmag hiányában

21 Uo., 1/1946, 21 f.

22 Kommunisták Romániai Pártja Észak-Erdélyi Tartományi Vezetőség (Comitetul Regional din Nordul Transilvaniei al Partidului Comunist Român). A kommunista pártok hierarchikus és „demokratikus centralista” szellemű felépítése következtében a tartományi szerv a Központi Bizottság alárendeltségébe tartozott, és azzal a feladattal rendelkezett, hogy a Bukarestben meghozott döntéseket helyi szinten közvetítse a pártnak és az állami végrehajtó szerveknek. Románia közigazgatása ekkor még a régi megyei rendszert alkalmazta, az RKP tartományi felépítése pedig azt jelentette, hogy egy tartomány alárendeltségébe több megyei RKP bizottság tartozott. Csík megye bizottsága kezdetben a brassói, majd pedig a marosi tartományi bizottság alárendeltségébe tartozott.

23 Egy másik jelentés 50 vasúti híd, 60 közúti híd, 3 villamosüzem, több javítóműhely, 65 fűrészüzem, valamint malom, szövőde, vasöntöde és a porig rombolt madéfalvi vasúti állomás és csomópont helyreállítását sorolja fel. Lásd: SJANH, *Comitetul Județean PCR Ciuc*, dosar 1/1945, 18 f.

24 Venczel József az 1944 végén Beszterce és Szászrégen térségéből elmenekült szászok 75.000 holdnyi területének felét székely földnélküli csoportoknak, felét pedig móc telepéseknek szánta. Lásd: Venczel József felszólalása az ODA 1945. február 12-i konferencián. Közli: VINCZE Gábor: *Szociálpolitika, vagy „nemzeti igazságtétel”? – Földreformok Romániában a XX. században*. In: *Hitel – Erdélyi Szemle*. 1994. 3-4. sz, 154–193.

még nem kezdődhetett el. Ugyancsak az újjászervezés keretében hoztak létre egy 50 ágygal rendelkező kórházat, valamint különböző gazdasági jellegű intézményeket – szövetkezeteket – alakítottak, malomépületeket javítottak meg. A jelentés említést tesz a Vörös Hadsereg pusztításáról is, azonban a jelentés mérsékelt hangot üt meg a szovjetekkel szemben.²⁵ Ha csak a számokat elemezzük, kijelenthető, hogy a korábbi állapotokhoz képest jelentős tőkekivonás következett be, az amúgy is gazdaságilag fejletlen vidék még szegényebb lett. Az átmeneti időszakban és a Groza-kormány első hónapja alatt összesen 16.200 szarvasmarhát, 2607 db. lovat, 12.966 juhot, 3005 db. sertést szolgáltatottak be. A jelentés azt is pontosítja, hogy a szarvasmarha állomány összlétszáma 41.420 db. volt.²⁶ A recsegve-ropogva újjáinduló közigazgatásnak már az 1940–44 között is problémát jelentő tényezőkkel kellett szembenéznie: az illegális pálinkafőzés és értékesítés ellenőrzése, a gabonabeszolgáltatással kapcsolatos visszaélések kivizsgálása, a „feketézés” visszaszorítása.²⁷

Gyergyó térsége az átmenet során

Csík megye járásai közül újjászerveződés a leggyorsabban Gyergyó térségben zajlott le. Míg az 1945. októberi-novemberi Csík megyei jelentések a csíki, szépvízi, szentmártoni járás esetében sorozatos szervezési hiányosságokról számolnak be (nem jöttek létre a járási bizottságok, a szakszervezetek nem működnek stb.), addig a gyergyói járás mindezek létrehozásában az élen járt. Ez magyarázható a gyergyói vidék és a Maros-völgye munkásságának korábbi szervezettségével, illetve a már meglévő munkásmozgalmi hagyományokkal.²⁸ Például megemlíthető a „Vargancsik-dinasztia”, amelynek tagjai régi illegalisták voltak, és az 1945 utáni politikai eseményekben döntő befolyással bírtak. A környék természeti adottságaival összhangban a felvidéki szlovák származású

25 „A Vörös Hadseregnek mindenben segítségére voltunk. Beszolgáltattuk [...] mindazokat, amiket kértek tőlünk és lehetőségünkben állott adni, adtunk.” Lásd: SJANH, *Comitetul Județean PCR Ciuc*, dosar 1/1945, 3 f.

26 SJANH, fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*, 1/1945, 20 f.

27 Uo., 45 f.

28 Ennek marxista, 1989 előtti értelmezését lásd: FUCHS Simon: *Munkásmozgalom a Maros völgyében*. Bukarest, Politikai Könyvkiadó, 1975.

Csík vármegye É-i részének járásai és települései - 1941

első Vargancsik a gyergyószentmiklósi Bidermann zsidó tulajdonú, faipari vállalathoz került anyagosztályozó szakembernek.²⁹ A család legidősebb fiúgyereke, Gusztáv részt vett az első világháborúban, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után beállt a Vörös Hadseregbe. Szélsőbaloldali elkötelezettségét akkor alapozta meg.³⁰ A családtagok életútjának meghatározó terepe a „gyár” volt. Mivel tulajdonnal nem rendelkeztek, és az üzem munkásbarakkjában nőttek fel, ezért szocializációjuk elsősorban a munkásmozgalom „keblére” vitte őket. A későbbi, államszocialista történetírás által számon tartott munkásmozgalmi mitikus helyek nagyrészen megfordultak (pl. Vargancsik István a bukaresti Malaxa gyárban is). Jellemző az is, hogy az 1940–44 közötti időszakot először bujkálással, majd rövid romániai munkavállalást követően magyar börtönben töltötték. Lajos például a váci börtönbe került a magyar hatóságoknak az 1941-ben végrehajtott észak-erdélyi széleskörű kommunista-ellenes akciója során.³¹ Az illegalista Gusztáv³² mellett a későbbiekben találunk közöttük Csík megyei MNSZ elnököt, járási titkárt stb.

Az állami adminisztrációval párhuzamosan újjászerveződő észak-erdélyi kommunista csoportok közül kiemelkedett a gyergyói csoport. Például 1944 novemberében az RKP gyergyói járási bizottságának összetétele az alábbi volt: Vargancsik Gusztáv politikai titkár, Cocovat Pavel szervezésért felelős, Dr. Rónai László káderügy, Ferenczi János propaganda, Horváth Miklós gazdasági ügyek, Oprea Ioan járási instruktor.³³ Sajnos Vargancsikon kívül a többi személyről semmit se tudni (hol volt a háború alatt, párttag volt-e korábban stb.).

A Vargancsik-család tagjai közül 1947-ben Vargancsik Istvánt Csík megyei RKP politikai nevelési titkár pozíciójában, Gusztávot gyergyói járási

29 MAT-kutatás, Vargancsik Lajos interjú.

30 „Ő, hogy vöröskatona volt [...] ő itthon is vörös maradt, kommunista maradt”. „Itt is mind kommunista, ezen a vidéken az elsők közé számított. S szervezkedtek is, úgy hogy Alfaluban is szerveztek ilyen kommunista sejteket, Vaslábon is, s a Maros mentén végig szerveztek ilyen kommunista sejteket.” Lásd: Vargancsik interjú.

31 Az 1941-es lebukások irodalma elég szegényes, mindössze Szabó Júlia mint bűnbak, Kohn Hillel és Rácz Gyula főbb vádlottak nevei ismertek.

32 A családi legendárium szerint a Kommunisták Romániai Párjának megalakulásakor is ott volt, sőt Köblös Elek későbbi főtitkár belső köréhez tartozott. Lásd: Vargancsik interjú.

33 SJANH, fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*, 1/1945. 21 f.

titkár, míg Lajost a Csík megyei MNSZ vezetőségében találjuk.³⁴

A háborús pusztítások utáni újjáépítés még 1946 folyamán is zajlott. Az RKP speciális „rohambrigádok” segítségével tetszeleghetett a legfőbb újjáépítő szerepében. Például 1946 március-áprilisában Csík megyében 160 gazda leégett tulajdonát állították helyre.³⁵

Közigazgatási viszonyok

Az átmenet időszakában a Székelyföld és Gyergyó-vidéke többszörös változáson estek át. 1950-ig a gyergyói falvak és Gyergyószentmiklós városa Csík megye részét képezte, ahol saját alegységet, a gyergyói járást alkották.

Az 1949-es évet közigazgatási szempontból az Ideiglenes Bizottságok határozták meg. Már 1948-ban az RKP és a Romániai Szociáldemokrata Párt (RSZDP) egyesülési kongresszusán elhatározták, hogy az államhatalom helyi szerveit át kell alakítani.³⁶ A helyi végrehajtói szervek a néptanácsok kellett legyenek. Az 1948. évet követő kétéves, ideiglenes periódust követően került sor a szovjet minta szerinti néptanácsok „megválasztására”. Az Ideiglenes Bizottságok a centralizáció jegyében jöttek létre, mivel a korábban különálló intézményeket, igazgatóságokat vonták össze, amelyek az Ideiglenes Bizottság alosztályaként működtek tovább. Így például a korábbi megyei mezőgazdasági kamara és állategészségügyi hivatalból lett a Mezőgazdasági Ügyosztály.³⁷

Gyergyóremete esetében az 1950. december 3-ai néptanácsi választások az országosan megszokott forgatókönyv szerint zajlottak. A választási listán 4790 választópolgár szerepelt, ebből szavazott 3995, amelyből a Nemzeti Demokratikus Front 3966-ot kapott, érvénytelen szavazat pedig 29 volt. Mivel csak a Front indíthatott jelölteket, ezért nem okozott nagy meglepetést,

34 SJANH, fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*, 1/1947. 4 f.

35 Uo., 35 f.

36 „A néptanácsok mint az államhatalom helyi szervei gyökeres átalakulást jelentenek s egyúttal gyökeres előrehaladást a demokrácia legmagasabb formája irányában, amikor az állam kormányzása a legszélesebb népi tömegek kezében nyugszik... a néptanácsok a dolgozó tömegek közvetlen képviselői szervei és az ország történelmében eddig ismert legdemokratikusabb kormányzási formát alkotják...” Lásd: Népújság, 1949/január 16. Idézi: GAGYI József: *A krízis éve Székelyföldön 1949*. Csíkszereda, Pro-Print könyvkiadó, 2004. 72. (továbbiakban GAGYI 2004).

37 GAGYI 2004. 77.

hogy ellenük nem szavazott senki. Ezzel együtt a két évig működő Ideiglenes Bizottság megszűnt, átadva helyét az új típusú helyi közigazgatási szervnek.

Az ily módon megalakult 27 tagú helyi néptanács 7 tagú Végrehajtó Bizottságát Balázs Cs. Bálint elnök, Nagy István alelnök és gazdasági előjáró, Tőke Ferenc titkár, Madarász István RMP titkár és néptanácsi tag, Mezei János, Balázs Gizella és Páll Rozália néptanácsi tagok alkották.³⁸

A végrehajtó bizottság volt a község legfelső végrehajtó szerve, munkáját pedig a mellette működő, állandó bizottságok segítették (3-3 taggal). Az állandó bizottságok a község és a közigazgatás különböző területéért feleltek, úgymint költségvetés, beszolgáltatás, mezőgazdasági, közegészségügyi, lakás és szociális ügyek.³⁹

Természetesen az új típusú közigazgatás első ülésein „elítélte a burzsoá közigazgatást” mint „maradi, káros hatásokkal telített” igazgatási formát. Az új feladatok közé pedig az „éberség fokozását”, a „fokozódó osztályharcot” sorolta, hogy minél hamarabb „megsemmisüljön az osztályellenség és létrejöjjön a jobb életet biztosító szocialista társadalom”. Az RMP irányítása ezen új közigazgatási szerv felett pedig megkérdőjelezhetetlen, amely a párttól kapott határozatok kérdés nélküli és maradéktalan végrehajtásában kellett konkretizálódjon.⁴⁰ A későbbi néptanács elnöki és alelnöki funkciója két személy – Nagy István és Balázs Cs. Bálint – között váltakozott. Források hiányában csak spekulációkba lehet bocsátkozni ezen a téren. Lehet, hogy személyi konfliktusok terhelték a két személy viszonyát, vagy az államszocialista hatalmi gyakorlat élt ezzel az eszközzel a „jobb hűség” és „éberség” biztosításáért. Akár még a korai „káderforgó” intézményét is lehetne sejteni, ha nem csak az adott településen belül valósult volna meg.

1950-ben a „rajonálási” törvénnyel a hatalmon levő RMP átrajzolta az ország közigazgatási térképét. A francia minta szerint működő, a két világháború között kialakított rendszert (falu-község/város-járás-megye), szovjet mintán alapuló (község/város/municípium-rajon-tartomány) váltotta fel.⁴¹

38 SJANH, *Primăria comunei Remetea*, dosar 40/1950, 499-500, 503, 616 ff.

39 Uo., 497-498 f.

40 Uo., 110 f.

41 BOTTONI Stefano: *Sztálin a székeleyeknél*. Csíkszereda, Pro-Print, 2008, 21-25. (továbbiakban BOTTONI 2008).

Az új közigazgatási rendszer helyenként a történeti mikrorégiók szétszakítását is magával hozta, így pl. Csík megyét kettéosztották: Gyergyó Maros tartomány, Csík pedig Sztálin tartomány része lett. Az új közigazgatási beosztás azonban átmeneti állapotnak bizonyult, mindössze két évig maradt fenn, átadva a helyét a Magyar Autonóm Tartománynak, ahol Gyergyó és vidéke külön rajont képezett.⁴² Az új közigazgatási rendszerrel „az ún. adminisztratív rajon [...] az állam legközvetlenebb helyi szerve, fő operatív terület egysége” lett.⁴³

A térség demográfiája

A történeti Székelyföld népessége az 1948 elején megtartott népszavazás szerint a négy székely megyének (Csík, Háromszék, Maros, Udvarhely) összesen

740. 381 lakosa volt. Udvarhely megye 97,3%-a, Háromszék 87,7%-a, Csíknak pedig 86,9%-a volt magyar anyanyelvű. Maros megye, amely az Észak-Maros völgyére és a Mezőség keleti részére is kiterjedt, épp csak 50,8%-os magyar többséget mutatott.⁴⁴

Az 1951-es szovjet tervezet adatai a létrehozandó MAT várható nemzetiségi összetételéről (Gyergyó és Csík rajonokra):⁴⁵

Rajon	összlakosság	magyarok aránya %
Csík	75.000	97%
Gyergyó	66.000	76%

A gyergyói régió egyharmadnyi nem magyar anyanyelvű lakosaira

42 Ehhez lásd: BOTTONI 2008, valamint az *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csíkszereda, Pro-Print könyvkiadó, 2005. (továbbiakban *Autonóm magyarok? 2005*)

43 OLÁH Sándor: *Csendes csatatér*. Csíkszereda, Pro-Print, 2004, 29.

44 BOTTONI, Stefano: *A sztálini „kis Magyarország” megalakítása. 1952*. In: *Autonóm magyarok? 2005*, 320.

45 BOTTONI 2008, 26.

Gyergyószentmiklós és Maroshévíz rajonok a Magyar Autonóm Tartományban - 1952 - Raioanele Gheorghieni și Toplița în Regiunea Autonomă Maghiară

a volt tölgyesi járás (Borszék és Gyergyóholló kivételével) gyergyói rajonba való beolvasztása volt a magyarázat. Borszék és Gyergyóholló viszont már a maroshévízi rajon részét képezte.⁴⁶ Az 1950-es közigazgatási reformot előkészítő szovjet „tanácsadók” becslése szerint a korábbi Csík megye területét képező két rajon (Gyergyó és Csík) összlakossága 141.000 főt tett ki. Ez az 1941-es népszámlálás 172.000 fős létszámához képest 31.000 fős csökkenést jelent. Erre a csökkenésre konkrét bizonyítékok híján csupán csak feltételezésszerű magyarázatokat lehet adni. Például a második világháborús veszteségek konkrét számáról ma sem rendelkezünk pontos ismeretekkel.⁴⁷ Másik lehetséges magyarázat, amely kiegészíti az elsőt, a szovjet előnyomulással és a német/magyar visszavonulással elmenekült csoportok vissza nem térése. Hozzájárulhatnak a veszteséghez a szovjet hadifogságba esettek, és a „málenkij robotra” hurcoltak is. Ugyanakkor figyelembe kell venni a zsidóság elpusztulását is a Csík megyei összlakosság csökkenésénél.⁴⁸

A régió gazdasága

A nehezen talpra álló gazdaságot a túlélés, a stabilitás megteremtésének a törekvése jellemezte. A frontátvonulás és a háborús veszteségek következtében a gazdasági élet újjászervezése emberfeletti energiákat követelt, amit a menekülések során felerősödött szakemberhiány is erősített. Egy-egy termék esetében a vetőmagot csak politikai kijárással, a központi tartalékból sikerült biztosítani.⁴⁹ Viszont ha volt elégséges vetőmag, akkor a vetési munkák nagy

46 Uo.

47 NAGY József: *Székelyföld határvédelme a második világháborúban*. In: *Székelyföld története III.*, Székelyudvarhely, MTA BTK–EME–HRM, 2016. 674 (továbbiakban *Székelyföld története III.*).

48 Az 1941-es népszámlálás 2082 zsidót írt össze Csík megye területén. A megyei 2082 személyből Gyergyószentmiklóson 559-en, Csíkszeredában 299-en éltek (összesen 858 személy). A vidéki zsidóság a csíkszentmártoni járás (77 fő), csíkszeredai járás (36 fő), gyergyói járás (497 fő), tölgyesi (377 fő) és a szépvízi járásban (237 fő) élt. A Holocaust során a vármegye zsidóságát deportálták, ahonnan a zöme (kb. 1000 fő) nem tért vissza. Egy 1947-es összeírás Csík megye területén 460 zsidót jegyzett. Az adatok forrása: TIBORI SZABÓ Zoltán: *Csík vármegye zsidósága a betelepüléstől a megsemmisítésig. I–III.* <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?kod=230> (letöltve: 2017. 06. 29.).

49 NOVÁK Csaba Zoltán: *A régió a gazdaságpolitikában. Az átmenet éveit*. In: *Székelyföld története III.*, 715.

részét elvégezték. A közellátás nagyrészt biztosítva volt, kivételt a Gyimes-völgye és a tölgyesi járás jelentett, ahol több helyen élelmiszerhiánnyal küszködtek olyannyira, hogy éhínség is felütötte a fejét.⁵⁰ Rajtuk más járások összefogásával és a lehetőségek szerinti segélyek küldésével próbáltak meg segíteni. Általában fejadagra osztották a fontosabb fogyasztási terméket, például petróleumot, sót, cukrot, étolajat. 1946-ban az udvarhelyi Magyarhermányban például „nincs lábbeli, cukor, vas, szeg, villa, kasza és számtalan áru, melyekre égető szükség van.”⁵¹

A gazdasági élet stabilizálása és a „feudális rend visszasságainak” eltörlése érdekében 1945 márciusában a Petru Groza vezette kormány meghirdette a földreformot.⁵² Ez azonban Székelyföld esetében a kevés nagybirtok következtében nem okozott akkora feszültséget, és nemzetiségi jellege is kisebb volt.⁵³ Vincze Gábor szerint sokkal inkább különböző társadalmi csoportok közötti konfliktusról és akut földhiányról volt szó. Az 1945-ös földreform legfontosabb problémáját az ún. „abszentisták” helyzete bonyolította. Ez olyan tág fogalom volt, amely a magyar hadsereggel és közigazgatással távozott összes elemet jelentette, amelyek „Romániával hadiállapotba levő országba menekültek, vagy 1944. augusztus 23-a után külföldre menekültek”.⁵⁴ A törvény ezeknek az elemeknek a földbirtokát és javait elkobzandónak minősítette. Csík megyében például az 1944. végi magyar kiűritési parancs kb. 60.000 személyt távolított el a lakóhelyéről, ezek pedig mind az „távollevők” kategóriájába kerültek be.⁵⁵ Továbbá a helyi agrárreform bizottságok összetétele is problémákat okozott, mivel a magyar nemzetiségű tagokat sok helyen egyszerűen kihagyták a bizottságokból annak ellenére, hogy a

50 SJANH, fond. *Comitetul Județean PCR Ciuc*, 1/1946, 41 f.

51 MÁTHÉ János: *Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Közreadja: LÁSZLÓ Márton. Csíkszereda, Pro-Print könyvkiadó, 2008. 58 (a továbbiakban MÁTHÉ 2008).

52 1945. március 23-án, 187. számú földbirtokrendezési törvény.

53 Czíkó Nándor (az MNSZ szélsőbaloldali szárnyának egyik képviselője) egy interjúban elmeséli, hogy Gyergyó és Vasláb között alakult ki kisebb konfliktus a kisajátítandó földek kérdésében. Azonban Czíkó szerint ennek is inkább osztályjellege volt, mivel egy román ortodox pap, meg egy fás kereskedő a terület nagy részét maguknak osztották szét, s a „vaslábi dolgozó parasztságnak” nem maradt a 600 ha-ból kiosztandó terület. In: Czíkó Nándor interjú Molnár Gusztávval (otos_piros2). VINCZE Gábor: *Illúziók és csalódások*. Csíkszereda, Státus, 1999. 154–155. (Továbbiakban VINCZE 1999.)

54 VINCZE 1999, 158.

55 Uo., 160.

törvény szerinti előírásnak megfelelően a nemzetiségeknek számarányuk szerint kellett volna részt venniük a bizottságokban. Székelyföld esetében ez kevésbé jellemző, mivel a többség magyar nemzetiségű volt. Sokkal inkább a távollevők és a Székely Határvédelmi Erők volt tagjai estek bele a visszaélésekbe.⁵⁶

A közösségi tulajdonban levő Csíki Magánjavak esetében beszélhetünk inkább visszaélésekről, nemzetiségi sérelmekről. Ez azt jelenti, hogy 1945. április 4-én, a Csíki Magánjavakat, mint jogi személyiséget, felszámolták, viszont nem biztosítottak a működése számára a jogi kereteket. Ezért az intézmény a következő években nagyrészt tengődött. Irányítását Csík megye alispánja, Ferencz Imre látta el. Az új alapszabály értelmében a Magánjavak a Csíki Közvagyon elnevezést vette fel, és a vagyonból nemcsak a volt határőr családok, hanem „minden Csíkban élő ember” részesülhetett.⁵⁷ Lényegében ez az intézmény autonómiáját szüntette meg, és az állami irányítás létrehozását jelentette. A politikai huzavona és a csíki társadalom elégedetlensége nyomán az MNSZ fellépett a Magánjavak rendezésének ügyében, azonban csak felemás eredmények születtek. A 60.000 hold erdővel, legelővel, ingatlanokkal és üzemekkel rendelkező Magánjavak sosem kerültek vissza a csíki közösségek adminisztrálásába. Az államosítások alkalmával a Magánjavak ipari létesítményeinek nagy része (hollósarki és bélbori gyár) a Maros megyei IPEIL-hez⁵⁸ került. Mint jogi személy továbbra is létezett, csupán az ipari részt olvasztották be a fakitermelő vállalatokba. Sorsa azonban a lassú elsorvasztás volt, mivel már az 1948-as alkotmány kijelentette, hogy az ország természeti kincsei az állam tulajdonát képezik, megszüntetve a magántulajdonra alapuló szerveződés lehetőségét.⁵⁹

Az 1946–47-es éveket sújtó nagy szárazság idején Gyergyóremete helyi tanácsa a kereskedelmi és ipari miniszterhez fordult segítségért. A 7250 főt számláló falu közellátásának javításáért azt kérték, hogy 1.800.000 lej értékű fát exportálhassanak, cserébe pedig 1.800.000 lej értékben importálhassanak 200.000 kg kukoricát Magyarországról. A tervezet szerint a határon mindkét

56 Uo., 159.

57 OLTÍ Ágoston: *A Csíki Magánjavak a második világháború után*. In: *Autonóm magyarok?* 2008. 85–86.

58 Întreprinderea pentru exploatarea și Industrializarea Lemnului.

59 *Autonóm magyarok?* 2005. 106–107.

fél megjelent volna az árukkal, és ott azokat kicserélték volna. A szállítást a CFR segítségével kívánták megoldani.⁶⁰ A nehéz gazdasági helyzetre való tekintettel tehát a helyi társadalom megpróbált különböző módon reagálni. Az ügy folytatása ismeretlen, nem tudni, hogy a csere megvalósult volna. Ugyancsak egy helyi közösség működésének érdekességei közé tartozik az a kérvény, amelyben az illetékes minisztertől szükséges mennyiségű marószóda kiutalását kérvényezték a községnek, mivel szappanhiány mutatkozott. A közellátási problémák, az alapcikk hiánya, a fejkvóták a vidék életében problémákat okoztak.⁶¹ Mindez azt mutatja, hogy egy ilyen ügyben is az illetékes minisztériumhoz, a centrumba kellett fordulni, tehát a gazdasági élet centralizáltsága fennmaradt. Sőt mi több, az állami elvonási technikák hozzájárultak a vidék lehetőségeinek a beszűküléséhez.⁶²

A gazdaság államosítása

A gazdaság államosítása egy komplex folyamat része volt. Ez részben ideológiai megfontolásokból – a szovjet modell adaptálása –, részben pedig politikai céllal – a hatalom megszerzése – a kommunista párt uralmát erősítette. A legfontosabb termelőeszközök államosítását az 1948. júniusi RMP KB határozat hirdette ki, amelyet utólagosan fogadott el a Nagy Nemzetgyűlés.⁶³ Csík megyében 1948. június 11-én éjszaka alakult meg az Államosító Bizottság. Tagjai a RMP vezetőségéből kerültek ki. Természetesen a folyamatot megelőzte a KB ülésen részt vett küldött hazatérése, és a kiadott instrukcióknak a feldolgozása. Ennek értelmében a megye főbb gazdasági egységeinek sejt- és

60 SJANH, fond *Primăria comunei Remetea*, dosar 11/1947, 1 f.

61 Máthé János szerint „A szövetkezetben a részvényeseknek a román húsvétra 14 deka cukor fejadagot osztottak. Szappan nincs, szappanfőzéshez marószódát kilónként 12 tojásért adnak. Az árueosztásban egy kedvezményezett osztályt alakítottak ki: a kartellásokat, ez magába foglalja a gyári munkásokat, bányászokat, ipari és kereskedelmi alkalmazottakat és tisztviselőket. A kartellások rendszeresen kapnak cukrot kilónként 57 lejért, a gazdák ezektől vásárolják meg 400 leiért. [...] A fontosabb cikkekhez: lábbeli, fonál, vászon stb. csak csereáruval: búza, pityóka, vaj lehetett hozzájutni, viszont a beszolgáltatásokkal kifosztott falu erre képtelen volt.” Lásd: MÁTHÉ 2008, 85–86.

62 Lásd: SJANH, fond *Primăria comunei Remeta*, dosar 11/1947, 4 f.

63 OLTÍ Ágoston – GIDÓ Attila: A legfontosabb termelőeszközök 1948-as államosítása Csík- és Udvarhely megyékben. In: *Autonóm magyarok?* (2005), 112.

üzemi titkárait össze kellett hívni még aznap estére. A megye 54 gyára közül 48-ból jelentek meg a munkások képviselői. Ezt követően Blága Ferenc megyei RMP elnök utasítást adott ki a „hármass bizottságok” (titkár, gyárbizottság elnöke, új igazgató) megalakítására. A következő délelőtt pedig az új igazgatók a megbízóleveleik birtokában elindultak a gyárakba.⁶⁴

A megyei államosítások nagyvonalakban az előzetes terv szerint zajlottak le, habár kisebb eltérések akadtak, pl. nem sikerült a formanyomtatványok helyes kitöltése, a leltározás szakszerűtlen volt stb. Gyergyó térségében a fűrészüzemeket és malmokat, valamint a gyergyószentmiklósi szeszgyárat államosították.⁶⁵

A megyei államosítások során a falvaknak és városoknak átadott gyárak⁶⁶

Gyár neve	Helység
Újfalvi malom és gatter	Újfalva
Tudor Vladimirescu gatter	Tekerőpatak
Újfalusi fűrészüzem	Újfalva
Május 1. malom és gatter	Csoma falva
Alfalvi malom és daracitor de lana	Alfalva
Testvériség malom és gatter	Ditró
Vörös Csillag malom és gatter	Újfalva
Marosvölgye üzem	Hodos
Tekerőpataki fűrészüzem	Tekerőpatak
Borsos fűrészüzem	Csoma falva
Frunzisul fűrészüzem	Ditró
Egyed fűrészüzem	Gyergyóújfalu
Köllő malom	Gyergyóújfalu
Kulcsár fűrészüzem	Vasláb
Vajda László gyár	Gyergyószárhegy
INDCOM	Tölgyes
Szeszgyár	Gyergyószentmiklós
Gottlieb fűrészüzem	Gyergyószentmiklós
Rubin fűrészüzem	Gyergyószentmiklós

64 Uo., 118.

65 Uo., 125–126.

66 Autonóm magyarok? 2005. 125–126.

Dorna Foresta fűrészüzem	Gyergyószentmiklós
Afor fűrészüzem	Gyergyószentmiklós
Nagy István fűrészüzem	Gyergyószentmiklós
Láda és fűrészüzem	Tölgyes

Az államosításokkal sikerült egy vidéki és városi gazdasági elit létfeltételeit megszüntetni, amely korábban hozzájárult a térség gazdasági és szellemi életének a fellendítéséhez. Sőtmitöbb, ezzel az áhított „osztályellentét” is megszűntek, mivel a volt tulajdonosok csak mint alkalmazottak kerülhettek vissza korábbi üzemeikbe.⁶⁷

A már korábban említett Vargancsik Lajos a gyergyószentmiklósi államosításokra így emlékezett: „Az úgy volt megszervezve, hogy ki voltak jelölve, a pártnál ki volt jelölve, hogy mit államosítanak. Én Gyergyószentmiklósról voltam delegálva, s a Ládagyár államosításában vettem részt. Bementünk oda, mutattuk a megbízó levelünket, jöttünk államosítani. Akkor ahogy volt a vasszekrényük, az iratcsomójuk, az egész kezelés, a fontosabb iratok, azt bezártuk a vasszekrénybe, a pánccs szekrénybe, a kulcsokat elvettük, le lett pecsételve papírszalaggal, hogy ne járjanak vele, s ennyi volt az egész. Ennyi volt az egész. Gyergyóban a Ládagyárnak a tulajdonosa Horváth Miksa volt, ez még talán a párttal is szimpatizált, olyan formán, hogy a gyergyói zsidóság, értelmiség, ez a baloldalt támogatta. A háború előtt, amikor a bebörtönzötteknek kellett gyűjteni, ezek is támogatták az úgynevezett Vörös Segélyt. Pénzt adtak, egyik kevesebbet, a másik többet, ezek inkább a baloldalt támogatták. Ennek a Miksának az irattárából azt is ki lehetett később olvasni, hogy egy vaslábi fűrészgyártól is kapott hány köbméter deszkát, amit ő később a párt támogatására fordított. Úgy hogy ezek inkább támogatták...”⁶⁸

Az államosítások után a Csík megyei IPEIL-nek 25 „fűrész- és ládagyára volt”, amelyek közül a legjelentősebbnek a gyergyószentmiklósi ládagyár – 255 állandó munkással – számított. Mellette még meg kell említeni a csíkszeredai, csíkszentsimoni, csíkszentdomokosi és gyergyóhodosi gyárakat is.⁶⁹

67 Uo., 141.

68 MAT-kutatás, Vargancsik Lajos interjú.

69 GAGYI 2004. 85–86.

ITETUL PROVIZORIU AL PLASEI GHEORGHENIE
SECTIA AGRICOLA.
Nr.1161.
23.Iulie.1949.

Lucaci Carol Ag. Agr. 209
KÖZSÉGI IDEIGLENES NEPTANÁCSNAK
Ditrău Remetea

Alábbiakban tisztelettel közöljük az Állami Tervgazdaság Bizottságának ajánlatait a községi munkatervben felvett feladatokról a községi feladatok önökön keresztül a nép tudomására hozando és figyelemmel kísérendő.

Figyelemmel tartva ezen feladatok fontosságát, szorgalmazni kell egyenlően, hogy a munkatervet tulszárnyalják, és figyelemmel kell lenni különbségekre azokra az akciókra melyek közvetlen hozzájárulnak mezőgazdasági termés fokozásához mint:

tarlohintás, burgonyakapálás, magvaktisztítása, géppel való vetés

1. Az aratás és a cséplés megszervezése az 1162.sz.rendeletével szerinti hajtások végre:

Tarlohintás vagy buktatás. Ezen fontos szántást az aratási idővel párhuzamosan kell csinálni, illetve az utolsó kéve learatásával az éke a földbe kell legyen, különben a kései tarlobuktatással nagyon járunk hozzá a termés fokozásához. Aratás után legkésőbb napon belül ezen szántást végre kell hajtani, mely által pusztítjuk a burjánokat, megakadályozzuk a talajnedv kipárolgását, pusztítjuk az eréket és más kártékony rovarokat.

3. Intézkedni kell, hogy jó minőségű vetőmagot biztosítsunk aratás és cséplés alkalmával.

4. A magvak trierezése és csávázása betegségek ellen.

5. A géppel való vetés.

6. Az egerák irtása.

7. Intézkedés és ellenőrzése az összes építkezések tervbevett végrehajtására /apaállat istálló, állatvédelmi állomások, lakások, iskola stb./

8. Intézkedés az apaállatok beszerzésének végrehajtására melyeket községünknek előirányzott a Földművelésügyi Minisztérium Állatgyógyászati osztálya a Megyei Gazdasági alosztályán keresztül.

9. Okszerű állattakarmányozás szemléltetése, gyakorlati rövid előadások és más ehhez hasonló az állat takarmányozásban de különbséggel a fejősteheneknél.

10. Meghonosítani a kereskedelmek által feldolgozott termékektől maradt malotát, pogácsaféléket, répa és krumpliszemeteket stb. takarmányozásra.

11. Tömegek szervezése az istálok takarítására és meszelésére.

12. Az istálok, sertésolák stb. fertőtlenítése akciójának beindítása különbséggel azokon az udvarokon, hol az 1948 és 1949-es években állat fertőző betegség pusztított, ezen fertőtlenítés kiterjed is ahol nem voltak fertőző betegségek.

13. Előadások, tanfolyamok, szemléltető kísérletek, kirándulások, versenyek és kiállítások feladatainak végrehajtása, hogy a professzionális színvonalak a munkásosztálynál magasabbra emelhessek.

14. Szükséges intézkedést kell fogdosítani az állategészségügy területén szükséges intézkedések végrehajtásával kapcsolatosan.

Elnök

Kertész János.

Gazdasági alosztály főnök

Tepeş Bila Gávril.

Községi munkaterv 1949-ből

Forrás: SJANH, Primăria comunei Remetea, dosar 40/1950.

Az ipari létesítmények államosítása után a vidéki mezőgazdaság kollektivizálása⁷⁰ jelentette a párt következő „nagy harci feladatát”. A folyamatot három nagyobb időszakra lehet osztani (1949–1953, 1953–1958, 1959–1962), és azon belül pedig számos kisebb szakasz különíthető el. Az első esetében (1949–53) bizonyos erőszakmentesség, az „önkéntesség” hangsúlya volt jellemző. Általában igyekeztek arra is tekintettel lenni, hogy jó minőségű földterületek és kellő munkaerő és eszközpark álljon a kollektív gazdaságok rendelkezésére. Azonban a gazdálkodók ellenállása következtében kevés kollektív gazdaság alakult, ezért 1950 nyarán az Ana Pauker vezette bizottság az erőszakos eszközök használatához fordult. A nagyobb ellenállás miatt 1952-re a kollektivizálási folyamat annyira lelassult, hogy kelet-európai összehasonlításban Romániában volt a legkisebb a kollektívek tulajdonában levő földek mennyisége. Sztálin halála után⁷¹ a mezőgazdaság kollektivizálása is szünetelt.⁷² Egy 1953-as kimutatás szerint a gyergyói járásban 3 kollektív gazdaság működött, 147 családdal és 453 ha. földterülettel.⁷³ Egy 1956-os kimutatás szerint a gyergyói térségben 5 kollektív gazdaság és 4 mezőgazdasági társulás létezett, ami tekintetbe véve a gyergyói települések számát (11) szinte teljesen kollektivizált földterületet jelent.⁷⁴

A kollektív gazdaságok létrehozása Csík megyében és Gyergyó vidékén sem volt konfliktustól mentesnek mondható. Vargancsik Lajos szerint Csíkkarcfalván egy kollektivizálást pártoló egyént úgy megvertek, hogy belehalt sérüléseibe. Máskor pedig megfélemlítésképpen ismeretlenek „kulákok” kertjébe dobtak gránátot.⁷⁵

70 Az 1949. március. 3–5 közötti RMP KB plenáris ülésén hoztak határozatot a mezőgazdaság kollektivizálásának elkezdetéről.

71 1953. március 5.

72 LÁSZLÓ Márton: *Földtulajdon-viszonyok megváltoztatása Maros megyében/Maros tartományban 1947 tartományban 1947–1959 között*. In: *Föld – parasztság – agrárium. Tanulmányok a XX. századi földkérdésről a Kárpát-medencében*. Szerk.: VARGA Zsuzsanna, PALLAI László. Hajdúnánás, 2015, 353–354.

73 LÁSZLÓ Márton: *Kollektivizálás a Székelyföldön (1949–1962)*. Doktori (Phd) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Marosvásárhely, 2013. 166. http://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/L%C3%A1szl%C3%B3%20M%C3%A1rton_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (letöltve: 2017. 08. 01).

74 LÁSZLÓ Márton: *A kollektivizálás menetrendje és modelljei Székelyföldön*. In: KORALL. (2009), 36. sz., 75.

75 MAT-kutatás, Vargancsik Lajos interjú.

A gazdasági élet új rendszerének kialakuláskor, a kollektivizálás meghirdetése után működött az ún. szérűcséplés gyakorlata. Ez elsősorban a mezőgazdasági termelők ellenőrzését volt hivatott biztosítani, mert ha nem a szérűn csépeltek volna, akkor nem lehetett volna ellenőrizni a munkálatokat. Így viszont a „beszolgáltatandó” mennyiséget egyből le lehetett foglalni. Mindezekkel szemben a vidéki társadalom különböző ellenállási technikákat dolgozott ki, úgymint a padláson, a sulykolófával való cséplés gyakorlata.

Az ezt szabályzó utasítás szerint minden cséplőgép mellett egy ellenőr kellett jelen legyen, akinek a cséplés menetét kellett ellenőrizni. A szakmunka mellett (a szérű ellenőrzése naponta tűz megelőzés céljából, valamint a cséplőgép mechanikai állapotának felmérése) politikai és agitációs munkát is kellett végezzen. Ezt a beszolgáltatási szabályzat ismertetésével, valamint a „felvilágosító” munka teljesítésével látták megoldottnak. Ez utóbbi azt jelentette, hogy a „fokozódó osztályharc” szellemében arra kellett rámutatni, hogy a beszolgáltatások a „zsirosparasztságot” sújtják elsősorban, míg a közép- és a szegényparasztság igényeit figyelembe véve az ők terheiket megpróbálják csökkenteni. Továbbá a vidék népével azt is el kellett fogadtatni, hogy a beszolgáltatás a „városi munkásság” ellátása miatt szükséges. A cséplési ellenőrnek a cséplési munkákról naplót kellett vezetni, ahova minden termelő adatait (név, gabona típusa, mennyisége stb.) fel kellett írni, még a cséplés megkezdése előtt. A cséplés befejezése után az ellenőr lemérte a kész mennyiséget, és annak 7%-át cséplési vám cím alatt kisajátította.⁷⁶ A hatóságok arra is ügyeltek, hogy a bevallott hektáronkénti terméshozamnak meg kellett egyeznie a lecséplelt mennyiséggel. A naponta vezetett cséplési naplót este a Néptanácsnál kellett leadja, ahol a helyi szervek összesítették az eredményeket.⁷⁷

Az első őszi kimutatás szerint Gyergyóremete község az 1949. elején kapott vetőmag mennyiségnek csak a 80%-át szolgáltatta be, azonban a gyergyói járás összessége jól szerepelt, 5%-os emelkedést produkált. Csík megye többi részén még 2500 ha terület termése nem volt kicsépelve, ezért a megyei mezőgazdasági igazgatóság akár az eszközpark mozgatását is kilátásba

76 Máthé János erről így ír: „A népboldogítók az eddig 5%-os cséplési vámot 7%-ra emelték. A cséplőgépek körül úgy rajzanak az aktatáskás naplopók, mint a házi légy. A gépek mellé 2-2 helyi ellenőrt állítottak a számukra megbízható emberek közül.” Lásd: MÁTHÉ 2008. 60.

77 SJANH, fond Primăria comunei Remetea, dosar 31/1949, 327–329 f.

helyezte a cséplés sikeres befejezése érdekében. A „mezőgazdasági fronton” Csík megye összessége messze túlteljesített, a jelentés szerint a tervet 165%-ban teljesítették.⁷⁸

Az ugyancsak 1949-ben létrehozott Gabonabegyűjtő Állami Bizottság⁷⁹ feladata volt a területeknek kommunikálni a központ elvárásait. Ez az alábbi pontokban konkretizálódott: a begyűjtött krumpli legalább tyúktojás nagyságú kellett legyen, és előzetesen szét kellett válogatni. Egészséges, tisztított és csak legalább 2% földet tartalmazhatott. Továbbá a fehér és a vörös krumpli külön választandó, tárolandó és szállítandó volt. Az a krumpli, amely a fenti kategóriáknak megfelelt, 2 lejes átvételi áron volt beszolgáltatandó. A krumpli többi részét, amely nem felelt meg a feltételeknek a speciálisan kialakított „Comcereal” gyűjtőhelyeken kellett leadni.⁸⁰

A gazdasági élet új típusú megszervezésével összhangban a helyi mezőgazdasági munkálatok minden szakaszáról jelentést kellett küldeni a megyei Mezőgazdasági Hivataloknak. A megyei hivatalok cserében utasításokkal látták el a helyi Ideiglenes Bizottságokat. Például Gyergyó járás Ideiglenes Mezőgazdasági Bizottsága Remete község számára az 1949-es évre kiállított munkatervében a legkisebb lépésig szabályozta a mezőgazdasági munkálatok elvégzését. Eszerint a tarlóhántást az aratással párhuzamosan kellett elvégezni, amely a tervet kibocsátó intézmény szerint jótékony hatással volt a gaznövények kipusztítására, a rovarok irtására stb. Lehetőleg biztosítani kellett a géppel történő vetést és aratást, sőt a vetőmag minőségét is állandóan javítani kellett. A terv rendelkezett a mezőgazdasági épületek építéséről is, úgymint istállók, állat-egészségügyi központ, lakások, mezőgazdasági iskola stb. Meg kellett szervezni ezeknek az épületeknek a közösségi tisztán tartását és évenkénti meszelését, valamint az egészségügyi intézkedések – fertőtlenítések – fontosságának tudatosítását. Ezen utóbbit mezőgazdasági és állategészségügyi tanfolyamok indításával, valamint más községek tapasztalatcseréjével kívánták

78 Uo., 153 f.

79 Comisiunea de Stat pentru Colectarea Cerealelor. Az országos hatóság feladata az országos beszolgáltatási tervszámok megállapítása, valamint a beszolgáltatás megtervezése és végrehajtása volt.

80 Uo., 142 f.

biztosítani.⁸¹ Természetesen hozzá kell tenni, hogy mindegyik tervpont esetében külön hangsúlyozták a versenyt, a terv túlteljesítését. A „fokozódó osztályharc” jegyében megjelent a társadalmi csoportok közötti gyűlöletkeltés is, vagyis a terv szerint „fokozni kellett az éberséget a szabotáló kulák mesterkedőkkel” szemben.⁸²

A szérűcséplési gyakorlattal párhuzamosan a politikai hatalom a kialakítandó új gazdasági intézmények mellé létrehozta a gép- és traktorállomások hálózatát. A traktorállomások feladata az újonnan létrejött állami gazdaságok földjeinek a megművelése volt, mindez szerződéses alapon. Az első traktorállomást 1948-ban Sepsiszentgyörgyön hozták létre. Általánosságban az állomás az intézményt, illetve a hozzátartozó eszközparkot és ingatlant jelentette. Például garázsépület, javítóműhely, személyzeti szállás. Csík és Udvarhely megyében 1949-ben még nem jöttek létre gép- és traktorállomások.⁸³

A szovjet típusú intézmények átvétele az ünnepekre is hatással volt. Például a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” napját jelentő november 7-i ünnepségek mellett a három székely megye (Csík, Háromszék és Udvarhely) az 1949-es évi mezőgazdasági betakarítási munkálatokra járási versenyt rendezett. A járások közötti versenyből a gyergyói járás került ki győztesen, köszönhetően az „éberségnek”, a „felvilágosító munkák sikerének” és a „lakosság jóindulatú megértésének”. Az eredmény számos tényezőből tevődött össze, úgymint a cséplés idő előtti elvégzése, a fűtő- és üzemanyaggal való takarékoskodás, a cséplőgépek kímélése, a gabona elszállításának és raktározásának jó minősége stb. Amellett, hogy megyei versenyben a gyergyói járás győzött, a járáson belül a falvak, községek is versenyeztek egymással. Az 1949-es eredmény az alábbi: Gyergyóremete végzett az első helyen, Gyergyószentmiklós a második, Vasláb harmadik és Gergyóalfalu pedig a negyedik helyen. A győztes Remete például naponta 3 ha 2 ár terület gabonáját, 3789 kg hozammal csépelte ki.⁸⁴

A székelyföldi elmaradott egészségügy korszerűsítése is szerepelt a

81 Uo., 209 f.

82 Uo., 236 f.

83 GAGYI 2004. 89.

84 SJANH, fond Primăria comunei Remetea, 40/1950. 97 f.

Csíkszeredai felvonulás, saját gyűjtemény

megvalósítandó tervek között. Például Gyergyószentmiklós ideiglenes tanácsa 1949. november 16-án határozatot hozott egy járási, valamint a szomszédos járásokkal és a csíkszeredai kórházzal összeköttetést biztosító mentőszolgálat létrehozásáról. A megvalósítás nehezen haladt, ennek érdekében segítséggel fordultak szomszédos falvak helyi ideiglenes néptanácsaihoz. A mentőautó és a mentőállomás építését és a szükséges építőanyagok beszerzésének nagy részét, míg a működés biztosítását egészében Gyergyószentmiklós városa vállalta volna. A továbbiakban szimbolikus „támogatásra” és összefogásra szólította fel a járás községeit. A szimbolikus összeg mindössze egy tojás volt. Az összegyűlt tojást a gyergyóremetei értékesítő-szövetkezet kellett eladja, az összeget pedig az építkezésre kellett fordítani. A mentőautó beszerzését 350.000-400.000 lejre becsülték, ami szerintük közös összefogással könnyen előteremthető lett volna.⁸⁵

85 „Elgondolásunk szerint [...] röviden, de mégis gazdaságosan meg lehet oldani akkor, ha községünk minden tehetős, teherbíró gazdálkodója, illetve lélekszáma egyetlen tojás

Összegzés

A második világháborút követő első évek tehát az újjáépítés jegyét hordozták magukon. A sokat szenvedett alsóbb társadalmi csoportok akár még szimpatizáltak is az új rendszerrel annak egyenlőséget propagáló fogalomhasználatá miatt. Azonban sokkal inkább kijelenthető, hogy a székelyföldi, csíki és gyergyói „széles tömegeket” a politikától való távolmaradás, a mindennapi túlélés és a nyugodt munkakörülmények megteremtése érdekelte. Az 1944 vége és 1948–49 közötti szakasz a történeti szakirodalom szerint a fordulat éveinek nevezendő. Ez a székelyföldi régió és Gyergyó esetére is alkalmazható, mivel ekkor jöttek létre az új állami intézmények, 1950-re alakult ki az új, szovjet típusú közigazgatás. Gazdasági szempontból ez alatt az időszak alatt történt meg az ipar államosítása, és ekkor vette kezdetét a mezőgazdaság kollektív átalakításának kísérlete is. Társadalomtörténeti szempontból azonban ez a pár év nem elemezhető, ahhoz egy nagyobb időszak átfogása lenne szükséges. Ugyanez elmondható a térség mentalitásának, kulturális fejlődésének szempontjából is.

RÓBERT ANTAL: FRAGMENTE DIN PERIOADA DE TRANZIȚIE ÎN
REGIUNEA CIUC ȘI GHEORGHENI
(1945–49)

Textul tratează câteva aspecte ale schimbărilor din regiunile Ciuc și Gheorgheni din perioada 1945-1949. Prezintă în primul rând problema reconstruirii economice și politice, apoi instituționalizarea noului model. Textul mai aduce și exemple din viața cotidiană a gheorghenilor din perioada respectivă.

RÓBERT ANTAL: EXCERPTS FROM THE TRANSITION IN THE CIUC
AND GHEORGHENI REGION
(1945–49)

The study focuses on the Ciuc and Gheorgheni region in the years of transition (1945–1949). It highlights the process of economic and political reconstruction, followed by the implementing of the new model. The text also brings examples of everyday Szekler life.